

Т.М. Борисенко

**ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГІДНОГО РІВНЯ
ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ**

Рівень життя є складним соціально-економічним явищем, яке вже декілька століть привертає до себе увагу провідних учених у сфері економічних, соціальних наук. І. Посошков, К. Маркс, А. Сміт, А. Пігу, О. Чаянов, Г. Беккер, В. Райцин, В. Майєр, Н. Бузляков, Н. Римашевська, Е. Лібанова, Т. Кір'ян, М. Кизим,

© Т.М. Борисенко, 2013

Л. Черенко, О. Мандибура й багато інших зарубіжних і вітчизняних науковців досліджували проблеми доходу, задоволення потреб, майнового стану населення, добробуту, бідності, які характеризують рівень життя.

На основі дослідження різноманітних підходів визначено, що рівень життя, як соціально-економічна категорія, виражає сукупність соціальних та економічних відносин, які стосуються формування і розвитку матеріальних, соціальних, інтелектуальних, духовних потреб населення та забезпечення їх задоволення шляхом споживання матеріальних та нематеріальних благ і послуг, що забезпечує можливості розширеного відтворення народонаселення. У ринковій економіці економічною основою рівня життя є одержані доходи, які забезпечують можливість придбання необхідних товарів і послуг.

Розвиток продуктивних сил, виробництва, потреб змінює вимоги до рівня життя населення. На сучасному етапі все частіше в наукових публікаціях та державних документах говориться про гідний рівень життя. Однак поки що недостатньо визначеним є його змістовна характеристика, а також недостатня оцінка відповідності рівня життя в Україні стандартам гідного життя.

Метою статті є уточнення сутності гідного рівня життя та аналіз параметрів досягнутого життєвого рівня населення регіонів України з позицій його критеріїв.

На сучасному етапі все більшого поширення набуває термін «гідний рівень життя», який прийшов із міжнародних нормативних актів. Так, у Європейській соціальній хартії говориться про право трудящих на таку винагороду, яка забезпечує їх та їхніх сімей можливостями гідного рівня життя [1]. Відповідно до Конституції України створення умов, що забезпечують гідний рівень життя, визначено як елемент загальнодержавної політики, а не особисто справу кожної людини. У преамбулі однією з обставин, що спонукали до ухвалення Основного Закону України, вказується необхідність забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя. Право на гідний рівень життя закріплено в конституціях багатьох країн, у тому числі Росії, Білорусі.

Визначення рівня життя населення України та його диференціація за регіонами, безперечно, має важливе значення, оскільки дає змогу висвітлити реальну картину соціально-економічного

стану українського суспільства в регіональному розрізі, що є підґрунтям для подальшого вдосконалення соціальної політики. Також цей аналіз корисний при зіставленні та порівнянні стану задоволення потреб населення з іншими країнами світу.

Представники економічної науки більш схиляються до думки, що термін “рівень життя” треба розглядати як систему показників, яка формує умови життя людини та забезпечує задоволення різноманітних потреб. Тому рівень життя населення можливо виміряти на основі низки показників. Початковим етапом формування системи показників, які б комплексно відображали оцінку рівня життя населення, можна вважати діяльність групи ООН у 60-ті роки ХХ ст., яка підготувала доповідь про принципи визначення та вимірювання рівня життя у світовому масштабі. У 1975 р. Статистичне бюро ООН запропонувало впровадити у статистичну практику країн систему соціальної та демографічної статистики, в основу якої був покладений метод інтегральних матриць (метод моделювання).

На 29-й сесії Статистичною комісією ООН (лютий 1997 р.) був затверджений мінімальний набір національних даних соціальної статистики, рекомендованих робочою групою з міжнародних статистичних програм та координацій Економічної і Соціальної ради ООН як показників рівня життя [2, с. 244]. Цей перелік містить такі показники: чисельність населення з розбиттям за статтю, віком та (за потреби) етнічними групами; середня очікувана тривалість життя при народженні з розбиттям за статтю; смертність немовлят і дітей із розбиттям за статтю; материнська смертність; частка дітей із масою при народженні менш як 2,5 кг із розбиттям за статтю; середня тривалість навчання у школі (повних років) із розбиттям за статтю і, якщо можливо, майновим станом; валовий внутрішній продукт на душу населення; середньодушовий продукт домашнього господарства (його рівень і склад); вартість мінімального продовольчого кошика, необхідного для задоволення потреб у їжі; частка безробітного населення з розбиттям за статтю; співвідношення зайнятих і загальної чисельності населення з розбиттям за статтю і секторами економіки; доступ до питної води; забезпеченість санітарно-гігієнічними умовами життя; забезпеченість житлом (кількість осіб, яка припадає на одну кімнату, крім кухні й ванної).

Поступово в міжнародних оцінках перелік показників розширюється, вони характеризують не просто рівень задоволення потреб, а можливості забезпечення гідного рівня життя. У науковій літературі зустрічається багато різноманітних варіацій визначення терміна «гідний рівень життя», адже він містить велику кількість аспектів, що стосуються взаємодії держави, суспільства та індивідів як таких. Так, визначаючи гідний рівень життя, С. Синчук має на увазі не лише економічні складові рівня життя особи, а такий набір соціальних благ, які відповідають функціональним потребам людини та забезпечують її всебічний розвиток та можливість повноцінної життєдіяльності. Традиційно, такий стандарт життя як мету здійснення соціальної політики держави у науковій літературі та законодавстві прийнято позначати терміном «гідний рівень життя» людини [3, с. 235].

Слід відзначити, що при малозабезпеченості, бідності та злиденності доходу більшою або меншою мірою вистачає лише на поточне споживання, на задоволення найнеобхідніших потреб, домогосподарства практично не мають змоги задовольнити культурні, соціальні потреби, робити будь-які заощадження для поліпшення умов життя. Тому тут не може йти про гідний рівень життя. Він досягається лише за умови достатнього задоволення всіх потреб людини та забезпечення її розвитку. Як відзначають В. Онікієнко та Л. Ємельяненко, гідне життя, справедлива оплата праці, можливість отримати освіту, мати міцне здоров'я, реалізація людського потенціалу – усе це є необхідними умовами сучасного економічного зростання на інноваційних засадах [4, с. 40].

Із цього випливає, що, передусім, гідний рівень життя, пов'язують із належними заробітними платами та соціальними виплатами. І такий підхід є цілком логічним, зважаючи на те, що саме матеріальний дохід сім'ї формує її добробут та визначає обсяг забезпеченості людей життєвими благами. Однак для досягнення гідного рівня добробуту важливі не лише економічні складові рівня життя особи, а й такий набір соціальних благ, які відповідають соціокультурним потребам людини та забезпечують її всебічний розвиток та можливість повноцінної життєдіяльності.

Також це забезпечення можливостей вибору людини, дотримання її прав і свобод, захисту від різноманітних соціальних ризиків. Отже, під гідним рівнем життя розуміється створення таких

умов життєдіяльності людини, які забезпечують її права і свободи, дають можливість придбання соціально-економічних благ, включаючи харчування, одяг, житло, медичний догляд, необхідне соціальне забезпечення, соціальні послуги (освіти, культури тощо), які необхідні для підтримки здоров'я і добробуту людини та її сім'ї, забезпечення можливостей всебічного розвитку й повноцінної трудової та соціальної діяльності.

Більшість дослідників відзначають, що в Україні не створено умов для гідного рівня життя переважної маси населення. У межах статті неможливо детально проаналізувати більшість аспектів життєвого рівня населення. Для аналізу умов досягнення гідного рівня життя в регіонах України використано статистичні дані доходів, споживання і майнового забезпечення. Співвідношення середньодушових грошових доходів із прожитковим мінімумом характеризує реальні економічні можливості досягнення певного рівня життя населенням кожного регіону, адже вартість прожиткового мінімуму постійно переглядається відповідно до динаміки вартості життя. У табл. 1 наведено дані, які показують, у скільки разів середньодушові грошові доходи більші за прожитковий мінімум, та частку домогосподарств регіонів, які мають середньодушові грошові доходи менше прожиткового мінімуму (ПМ). Для цього аналізу ми взяли показник грошових доходів, а не сукупних ресурсів, виходячи з того, що в умовах ринкової економіки він більш достовірно виражає економічні можливості досягнення гідного рівня життя.

Аналіз даних табл. 1 дозволяє зробити такі висновки. По-перше, спостерігалось зростання життєвого рівня до 2008 р., оскільки зменшувалася частка населення з доходами нижче прожиткового рівня. У 2009-2010 рр. цей процес загальмувався, що призвело до погіршення матеріального становища певної частки громадян. Кращі показники 2011 р. обумовлені зміною методики розрахунку частки населення з доходами нижче ПМ. По-друге, розрахунки підтверджують нерівномірність матеріального становища в регіонах та поширеність бідності. Лише у 6 регіонах у 2010 р. середньодушові грошові доходи у 1,5 раза перевищували прожитковий мінімум. У 9 регіонах таке перевищення було у

Таблиця 1
Розподіл населення регіонів за рівнем співвідношення середньодушових грошових доходів на місяць до прожиткового мінімуму у 2006-2011 рр.*

Регіон	Співвідношення грошових доходів до прожиткового мінімуму, разів					Частка населення із грошовими доходами нижче прожиткового мінімуму, %						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2006	2007	2008	2009	2011**	
Україна	1,15	1,30	1,56	1,46	1,83	1,83	59,4	39,8	25,6	30,4	30,7	13,7
АР Крим	1,13	1,33	1,58	1,43	1,76	1,83	53,6	40,0	21,2	25,0	30,8	11,7
Вінницька	0,98	1,14	1,52	1,26	1,58	1,55	47,4	27,9	32,1	35,8	17,7	
Волинська	0,79	0,86	1,07	1,03	1,42	1,83	83,0	72,2	54,3	56,9	56,6	24,5
Дніпропетровська	1,26	1,41	1,64	1,57	1,83	1,83	53,7	31,7	16,7	22,1	23,9	10,4
Донецька	1,28	1,52	1,83	1,60	1,71	2,15	55,9	22,9	16,2	19,9	18,0	6,5
Житомирська	1,06	1,16	1,36	1,39	1,26	1,60	65,8	48,7	29,9	36,0	44,6	18,5
Закарпатська	1,08	1,18	1,41	1,22	1,57	1,83	68,2	48,1	28,7	46,9	50,2	27,7
Запорізька	1,20	1,29	1,49	1,45	1,47	1,91	58,4	33,8	24,3	26,8	25,7	7,1
Івано-Франківська	1,00	1,09	1,42	1,27	1,16	1,48	63,5	55,1	31,0	35,3	49,3	21,9
Київська	1,05	1,27	1,63	1,48	1,46	1,84	67,7	39,7	23,8	23,8	18,6	10,2
Кіровоградська	0,97	1,07	1,19	1,28	1,25	1,79	62,9	57,4	40,5	38,4	40,2	17,1
Луганська	1,10	1,27	1,61	1,53	1,50	1,94	68,6	36,5	22,4	24,9	28,3	10,1
Львівська	1,05	1,14	1,39	1,30	1,24	1,59	66,2	44,0	27,3	35,3	40,5	18,2
Миколаївська	1,29	1,23	1,66	1,57	1,47	1,85	52,1	40,1	23,2	28,8	24,8	8,9
Одеська	1,06	1,25	1,46	1,52	1,62	1,80	62,1	41,9	30,3	31,1	27,2	15,3
Полтавська	1,05	1,19	1,35	1,26	1,49	1,69	64,6	42,1	29,3	37,7	28,9	15,3
Рівненська	1,01	1,02	1,24	1,13	1,11	1,39	69,6	55,8	37,5	50,3	52,1	24,3
Сумська	0,99	1,11	1,35	1,21	1,28	1,63	64,4	49,0	34,9	42,6	33,3	15,5
Тернопільська	0,80	0,98	1,17	1,10	1,04	1,42	70,9	61,5	53,1	50,9	58,4	25,6
Харківська	1,24	1,39	1,64	1,48	1,49	1,79	56,9	31,8	18,7	24,8	21,8	7,4
Херсонська	1,07	1,26	1,44	1,23	1,25	1,66	67,6	42,5	28,4	44,6	41,2	13,3
Хмельницька	1,01	1,14	1,31	1,27	1,29	1,53	63,9	51,6	33,1	38,0	39,3	23,8
Черкаська	1,10	1,28	1,43	1,35	1,40	1,69	55,0	36,5	24,3	29,2	26,4	14,8
Чернівецька	1,00	1,14	1,32	1,40	1,34	1,58	62,2	49,4	40,4	31,2	37,7	19,3
Чернігівська	1,05	1,17	1,34	1,32	1,33	1,54	62,8	42,5	34,1	36,5	32,0	17,9
м. Київ	1,86	2,07	2,60	2,38	2,44	3,12	29,4	16,9	4,4	10,4	8,7	3,5
м. Севастополь	1,73	1,66	1,89	1,81	1,73	2,43	10,6	17,6	9,2	14,4	6,7	0,3

* Розраховано на основі Статистичного збірника «Витрати і ресурси домогосподарств України» за відповідні роки.

**у 2011 р. змінилася методика розрахунку даного показника, визначено частку населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами нижче ПМ.

межах 25%, саме ці регіони мали найбільшу частку населення (від 40 до 58%) із середньодушовими грошовими доходами нижче прожиткового мінімуму. У 2011 р., незважаючи на зростання номінальних доходів, середньодушові доходи не досягли 2 ПМ (окрім Києва, Севастополя, Донецької області), а в 11 областей вони були нижче рівня 1,6 ПМ. Отже, доходи населення не забезпечують економічні можливості досягнення параметрів гідного рівня життя. Такий висновок підтверджується показниками споживання.

У забезпеченні гідного рівня життя важливим є доступність продуктів харчування. Важливим показником є частка витрат на продовольчі товари. Як відзначають фахівці, частка витрат на харчування у структурі сукупних витрат домогосподарств є дуже чутливим показником, що безпосередньо віддзеркалює рівень життя населення країни [5, с. 240]. Згідно з міжнародними стандартами населення, яке витрачає більше половини сукупних витрат на харчування, вважається бідним.

В Україні частка витрат на харчування у 2011 р. становила 54,7%, за п'ять років вона знизилася всього на 1,1 в.п. Найвищу частку витрат на харчування мають мешканці Волинської, Львівської, Рівненської областей. Однак і в інших регіонах цей показник перевищує 50% (окрім м. Києва та у 2011 р. у Запорізькій області), що вказує на низький рівень життя переважної більшості населення (рис. 1). Як свідчить рисунок, позитивна динаміка цього показника спостерігається в небагатьох регіонах.

Висока частка витрат на харчування не дає змоги населенню купувати інші необхідні товари (побутову техніку тощо), забезпечувати якісний відпочинок, інвестувати в освіту, культурний розвиток. Однак навіть при таких витратах на продовольчі товари не забезпечується повноцінне харчування. Для аналізу було обрано три групи найбільш цінних продуктів: м'ясо і м'ясопродукти; молоко і сир; фрукти, ягоди, горіхи, баштанні (табл. 2).

Споживання обраних для аналізу продуктів харчування за досліджуваний період зросло у більшості регіонів. Скорочення споживання м'яса і м'ясопродуктів, фруктів і ягід спостерігалось лише у трьох регіонах. Споживання молока і сиру знизилось в цілому по Україні та у 14 регіонах. При цьому фактичне споживання

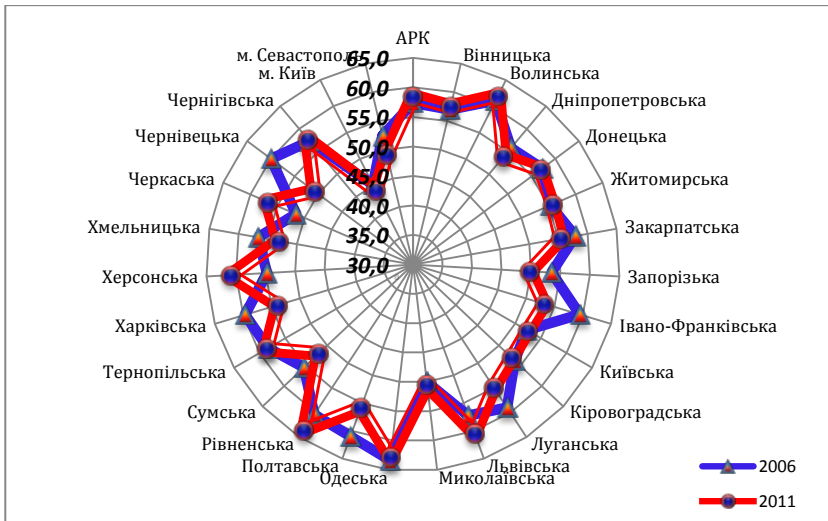

Рис. 1. Частка продовольчих товарів у структурі сукупних витрат у 2006 та 2011 рр.

цих продуктів харчування є значно нижчим за нормативні показники, рекомендовані Міністерством охорони здоров'я щодо раціональних норм споживання основних продуктів харчування на період з 2005 по 2015 р. Згідно із цими рекомендаціями норма споживання на місяць на одну особу м'яса і м'ясопродуктів становить 6,92 кг, молока і молочних продуктів – 31,67, ягід, фруктів, горіхів – 7,5 кг [6]. Отже, споживання м'яса і м'ясопродуктів у регіонах коливається в межах 50-80% від норми, молока і молокопродуктів – від 30 до 50%; фруктів – у межах 50-90% нормативу.

За рівнем споживання цих продуктів харчування регіони відрізняються: у більшості половини регіонів обсяг споживання за кожною групою є меншим за середній рівень по Україні, а в таких областях, як Кіровоградська, Сумська, Херсонська, він є нижчим за всіма досліджуваними групами продуктів харчування. Слід відзначити, що в Івано-Франківській та Чернігівській областях скорочення споживання відбулося за всіма досліджуваними групами продуктів харчування.

Таблиця 2

*Споживання окремих продуктів харчування
домогосподарствами регіонів України у 2006 та 2011 рр.
(у середньому на місяць на 1 особу)*

Регіон	М'ясо і мясо-продукти, кг			2011 у % до 2006	Молоко і сир, кг			2011 у % до 2006	Фрукти, ягоди, горіхи		
	2006	2010	2011		2006	2010	2011		2006	2010	2011
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Україна	3,9	4,5	4,5	115,4	13,9	13,7	13,6	97,8	4,4	5,3	5,1
АР Крим	4,1	4,9	5,0	122,0	11,1	11,5	11,7	105,4	4,5	5,8	5,7
Вінницька	3,4	4,3	4,2	123,5	15,8	15,1	14,5	91,8	4,3	4,6	4,7
Волинська	2,9	3,7	3,8	131,0	14,3	15,8	15,1	105,6	2,5	4,4	4,2
Дніпропетровська	4,5	4,6	4,7	104,4	11,7	11,4	10,9	93,2	4,6	5,3	4,7
Донецька	4,9	5,5	5,6	114,3	11,6	11,5	11,8	101,7	4,5	5,9	5,9
Житомирська	3,4	4,1	3,7	108,8	15,5	16,6	15,4	99,4	3,6	4,7	3,8
Закарпатська	3,4	3,7	3,6	105,9	17,2	16,5	17,4	101,2	3,6	3,7	3,8
Запорізька	4,0	4,4	4,8	120,0	10,5	11,0	11,4	108,6	3,9	5,4	5,2
Івано-Франківська	3,2	2,7	2,8	87,5	24,2	19,8	19,6	81,0	4,9	4,6	4,2
Київська	3,1	3,9	3,7	119,4	10,8	12,5	12,2	113,0	3,2	4,4	3,9
Кіровоградська	3,2	3,5	3,9	121,9	12,3	10,5	11,9	96,7	4,0	4,3	3,9
Луганська	4,2	5,3	5,0	119,0	10,3	11,4	11,1	107,8	3,6	5,1	4,3
Львівська	3,4	4,0	3,9	114,7	20,0	17,1	17,4	87,0	4,3	4,9	4,7
Миколаївська	4,3	4,5	4,5	104,7	13,8	13,5	13,5	97,8	5,0	6,4	5,8
Одеська	4,2	4,9	5,0	119,0	13,1	13,6	13,6	103,8	4,8	6,3	6,7
Полтавська	4,4	4,5	5,0	113,6	15,0	12,4	13,5	90,0	4,1	4,8	4,5
Рівненська	3,9	3,7	3,8	97,4	15,4	17,7	15,1	98,1	3,3	4,6	4,2
Сумська	3,3	4,0	3,8	115,2	11,0	11,6	10,7	97,3	3,2	4,5	3,9
Тернопільська	2,8	3,3	3,5	125,0	17,5	17,8	18,1	103,4	3,6	3,8	3,9
Харківська	4,4	4,7	4,6	104,5	13,2	12,8	12,7	96,2	4,7	4,9	4,6
Херсонська	3,4	4,2	5,5	161,8	10,2	10,0	11,4	111,8	3,8	5,3	6,0
Хмельницька	3,2	3,5	3,1	96,9	15,0	13,5	12,8	85,3	4,0	4,3	4,0
Черкаська	3,4	4,5	4,5	132,4	12,3	14,0	13,5	109,8	3,9	6,7	5,8
Чернівецька	3,4	3,3	3,0	88,2	18,1	15,3	15,8	87,3	5,2	4,3	4,2
Чернігівська	3,5	4,6	4,4	125,7	13,4	14,9	14,3	106,7	3,9	5,5	5,0
м. Київ	5,3	5,4	5,5	103,8	15,6	14,9	15,3	98,1	8,5	8,0	8,1
м. Севастополь	5,4	6,2	6,5	120,4	14,2	17,0	17,5	123,2	7,3	9,2	8,7

Закінчення табл. 2

2011 у % до 2006	У відношенні до середнього рівня по Україні								
	М'ясо і мясо-продукти, кг			Молоко і сир, кг			Фрукти, ягоди, горіхи		
	2006	2010	2011	2006	2010	2011	2006	2010	2011
13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
115,9	100	100	100	100	100	100	100	100	100
126,7	105,1	108,9	111,1	79,9	83,9	86,0	102,3	109,4	111,8
109,3	87,2	95,6	93,3	113,7	110,2	106,6	97,7	86,8	92,2
168,0	74,4	82,2	84,4	102,9	115,3	111,0	56,8	83,0	82,4
102,2	115,4	102,2	104,4	84,2	83,2	80,1	104,5	100,0	92,2
131,1	125,6	122,2	124,4	83,5	83,9	86,8	102,3	111,3	115,7
105,6	87,2	91,1	82,2	111,5	121,2	113,2	81,8	88,7	74,5
105,6	87,2	82,2	80,0	123,7	120,4	127,9	81,8	69,8	74,5
133,3	102,6	97,8	106,7	75,5	80,3	83,8	88,6	101,9	102,0
85,7	82,1	60,0	62,2	174,1	144,5	144,1	111,4	86,8	82,4
121,9	79,5	86,7	82,2	77,7	91,2	89,7	72,7	83,0	76,5
97,5	82,1	77,8	86,7	88,5	76,6	87,5	90,9	81,1	76,5
119,4	107,7	117,8	111,1	74,1	83,2	81,6	81,8	96,2	84,3
109,3	87,2	88,9	86,7	143,9	124,8	127,9	97,7	92,5	92,2
116,0	110,3	100,0	100,0	99,3	98,5	99,3	113,6	120,8	113,7
139,6	107,7	108,9	111,1	94,2	99,3	100,0	109,1	118,9	131,4
109,8	112,8	100,0	111,1	107,9	90,5	99,3	93,2	90,6	88,2
127,3	100,0	82,2	84,4	110,8	129,2	111,0	75,0	86,8	82,4
121,9	84,6	88,9	84,4	79,1	84,7	78,7	72,7	84,9	76,5
108,3	71,8	73,3	77,8	125,9	129,9	133,1	81,8	71,7	76,5
97,9	112,8	104,4	102,2	95,0	93,4	93,4	106,8	92,5	90,2
157,9	87,2	93,3	122,2	73,4	73,0	83,8	86,4	100,0	117,6
100,0	82,1	77,8	68,9	107,9	98,5	94,1	90,9	81,1	78,4
148,7	87,2	100,0	100,0	88,5	102,2	99,3	88,6	126,4	113,7
80,8	87,2	73,3	66,7	130,2	111,7	116,2	118,2	81,1	82,4
128,2	89,7	102,2	97,8	96,4	108,8	105,1	88,6	103,8	98,0
95,3	135,9	120,0	122,2	112,2	108,8	112,5	193,2	150,9	158,8
119,2	138,5	137,8	144,4	102,2	124,1	128,7	165,9	173,6	170,6

В Україні структура харчування є незбалансованою. Населення більше споживає хліба і хлібопродуктів та менше споживає більш цінних у споживчому відношенні м'ясних, молочних продуктів, овочів і фруктів. Дослідники вказують на наявність «дефіциту» у споживанні більш дорогих та сезонних продуктів, на недо споживання білків, що позначається на здоров'ї населення [6, с. 185-186]. Незбалансованість харчування має місце в усіх регіонах України.

Для забезпечення гідного рівня життя важливого значення набуває якість продуктів харчування, яка на сучасному етапі погіршується. Це обумовлено використанням генетично модифікованої продукції, різноманітних хімічних добавок і консервантів, різноманітних напівфабрикатів зі значним вмістом жирів. Усе це

призводить до порушення балансу й обміну поживних речовин в організмі, що зумовлює виникнення та поширення захворювань не лише шлунково-кишкового тракту, але й серцево-судинної, ендокринної системи та інших органів людини.

Наступним і не менш важливим у забезпеченні рівня життя є наявність у домогосподарствах побутової техніки, яка полегшує побутову працю, створюючи умови для більш комфортної життєдіяльності. Невід'ємними предметами тривалого користування стали холодильник, телевізор, пральна машина. Усе більшого поширення набувають нові товари, породжені новітніми технологіями, такі як піч СВЧ, цифрова відеокамера, кондиціонери, мобільні телефони, персональні комп'ютери тощо. Відбувається безперервне розширення асортименту споживчого ринку товарів тривалого користування, що сприяє поліпшенню рівня і якості життя. Багато таких товарів на сучасному етапі стали «знаковими предметами», які характеризують стандарти якості життя середнього класу [8]. Однак їх наявність у домогосподарствах України обмежується низькою купівельною спроможністю населення України. Частка домогосподарств, які мали мікрохвильову піч, складала у 2010 р. по Україні 33%, а в регіонах вона коливалась від 20% (Волинська область) до 49% (м. Київ). Аналогічна ситуація із забезпеченням персональними комп'ютерами: в Україні їх мали 25% домогосподарств, а у Волинській і Житомирській областях – лише 13%, у м. Києві – 51% [9].

Слід відзначити, що майже всі домогосподарства забезпечені базовими товарами тривалого користування (холодильник, телевізор, пральна машина). Відмінність між регіонами за наявністю холодильників і кольорових телевізорів незначна. Холодильниками забезпечено більше 95% домогосподарств, виняток складає Хмельницька область, де цей показник нижчий (88%). Однак за якістю цієї побутової техніки розбіжність більш значна. Якщо у Запорізькій області майже 75% холодильників імпортні і 25% – вітчизняні, то у Житомирській області таке співвідношення становить 51 і 49% [9].

На сучасному етапі гідний рівень життя пов'язаний із забезпеченням домогосподарств достатнім за площею і комфортним житлом, транспортними засобами, сучасними інноваційними товарами тривалого користування. У табл. 3 подано статистичні дані забезпеченості населення автомобілями та житлом. Показник

Таблиця 3

Забезпеченість населення автомобілями та житлом [10]

Регіон	Забезпеченість населення легковими автомобілями (на 1000 нас. шт)			2011 у % до 2006	Забезпеченість населення житлом, у середньому на 1 ос., м ² заг. площі			2011 у % до 2006
	2006	2010	2011		2006	2010	2011	
Україна	115	142	143	124,3	22,2	23,3	23,5	105,9
АРК	119	148	140	117,6	19,4	19,7	20,0	103,1
Вінницька	104	115	139	133,7	25,6	26,7	26,8	104,7
Волинська	99	111	121	122,2	19,7	20,5	20,7	105,1
Дніпропетровська	119	150	171	143,7	22,6	23,3	23,5	104,0
Донецька	107	132	117	109,3	21,8	22,7	22,9	105,0
Житомирська	105	129	113	107,6	23,6	24,6	24,8	105,1
Закарпатська	118	141	118	100,0	21,4	22,6	23,1	107,9
Запорізька	167	166	161	96,4	21,5	22,4	22,6	105,1
Івано-Франківська	99	101	108	109,1	22	23,6	24,1	109,5
Київська	122	221	206	168,9	28,4	31,6	32,1	113,0
Кіровоградська	93	122	141	151,6	23,5	24,5	24,7	105,1
Луганська	119	136	141	118,5	22,8	23,8	23,9	104,8
Львівська	96	107	110	114,6	20,1	21,2	21,5	107,0
Миколаївська	90	127	203	225,6	21,2	21,7	21,8	102,8
Одеська	80	147	185	231,3	21,1	22,2	22,3	105,7
Полтавська	141	145	104	73,8	23,7	24,7	24,9	105,1
Рівненська	82	91	115	140,2	20,4	21,1	21,2	103,9
Сумська	90	114	88	97,8	22,3	23,1	23,4	104,9
Тернопільська	84	120	116	138,1	22,1	22,9	23,1	104,5
Харківська	125	140	143	114,4	21,7	22,9	23,2	106,9
Херсонська	118	137	128	108,5	21,5	23,5	23,2	107,9
Хмельницька	89	112	151	169,7	23,6	25	25,3	107,2
Черкаська	126	143	97	77,0	25,6	26,2	26,4	103,1
Чернівецька	98	112	143	145,9	21,5	22,6	22,9	106,5
Чернігівська	81	101	105	129,6	24,2	25,6	25,9	107,0
м. Київ	199	257	235	118,1	20,3	21	21,2	104,4
м. Севастополь	146	177	146	100,0	20,1	22	20,5	102,0

забезпеченості населення автомобілями (на 1000 осіб) за 2006-2010 рр. зріс в усіх регіонах. В окремих регіонах він перевищує динаміку попереднього показника, що вказує на посилення концентрації автомобілів в окремих домогосподарствах. У 2011 р. у низці регіонів цей показник погіршився. Порівняно з розвинутими країнами, забезпечення автомобілями населення України є значно нижчим, що характеризує недостатньо високий рівень життя.

У середньому по Україні у 2011 р. показник загальної житлової площі на одну особу (табл. 3) становив 23,5 м² і порівняно з 2006 р. зріс на 6%. Динаміка забезпеченості житловою площею у регіонах незначна (від 3 до 9%), окрім Київської області (13%).

Отже, поліпшення житлових умов відбувається надто повільно. Особливістю цього показника є те, що всі регіони майже рівномірно забезпечені житловою площею (21-24 м² на особу), винятком є декілька регіонів, де цей показник трохи вищий (Київська область – 32,1 м², Черкаська, Вінницька – більше 26 м²) та трохи нижчий (АР Крим – 20,0 м²). У середньому кожен мешканець України, забезпечений однією кімнатою, включаючи і кімнати загального призначення (вітальні). Можна говорити про досить помірний рівень житлового забезпечення, з одного боку, але невисоку його якість (лише 72% житла обладнані каналізацією) – з іншого.

У забезпеченості гідного рівня життя все більшу роль відіграють послуги, пов'язані з побутовим обслуговуванням, підтримкою здоров'я, здобуттям освіти, транспортом і зв'язком, відпочинком. Рівень споживання послуг значною мірою характеризує досягнутий добробут та якість життя, оскільки знижує обсяги домашньої роботи, підвищує комфортність житла, робить доступним задоволення різноманітних потреб.

На сьогодні динамічно зростають потреби у якісних послугах освіти, охорони здоров'я і рекреації, інформації та комунікацій. Вартість послуг у структурі витрат домогосподарств зростає, у 2006 р. у середньому по Україні вона становила 15,9% споживчих грошових витрат, у 2010 р. – 17,2, у 2011 р. – 15,9% (рис. 2). Низька частка послуг у структурі витрат домогосподарств є ознакою невисокої якості життя населення України, низькими можливостями культурного розвитку і відпочинку, що не відповідає стандартам гідного життя.

Висновки. Проведений аналіз переконливо доводить, що в Україні поки що не створено необхідних умов для забезпечення гідного рівня життя. Низький рівень доходів не забезпечує навіть достатнього повноцінного харчування. Хоч економічні умови забезпечення гідного рівня життя в регіонах і розрізняються, однак у жодному з них не досягнуто стандартів гідного рівня життя. Тому регіональна соціальна політика має бути спрямована на: забезпечення ефективної зайнятості; підвищення вартості робочої сили; зростання доходів населення; підвищення рівня доступності якісних споживчих товарів, у першу чергу продуктів харчування.

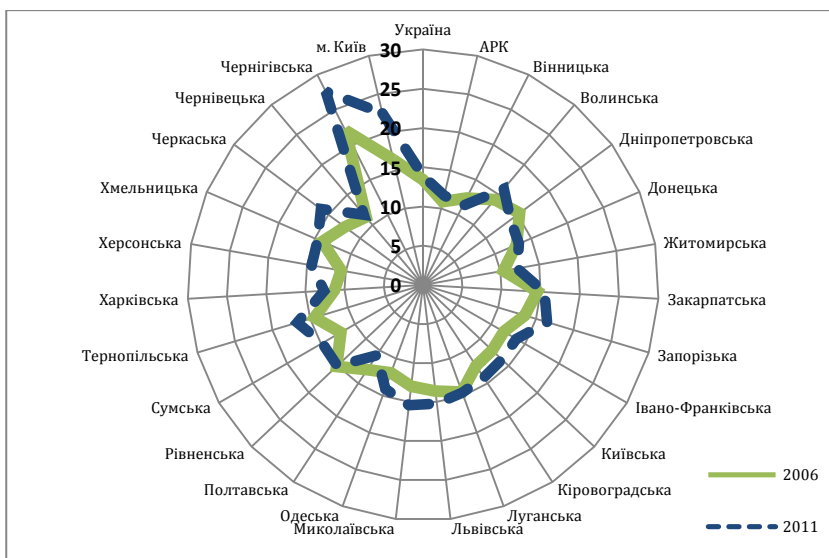

Рис. 2. Частка послуг у структурі споживчих грошових витрат домогосподарств регіонів у 2006 та 2011 рр., % [124, 128]

Важливо забезпечити активізацію і зростання економічної та підприємницької діяльності регіону як економічної основи досягнення гідного рівня життя. Для цього необхідно:

забезпечити розвиток усіх видів економічної діяльності, які присутні в регіоні, забезпечити ефективне використання виробничого потенціалу, наявних ресурсів. Тому основним завданням регіонального розвитку має бути підтримка підприємництва, сприяння конкурентоспроможності, пошук нових можливостей стимулювання економіки та залучення інвестицій;

підвищити ефективність регіонального виробництва, його прибутковість шляхом освоєння випуску нових видів продукції, запровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій, структурних зрушень у бік більш ефективних і конкурентоспроможних видів економічної діяльності, запровадження сучасних ефективних форм організації бізнесу, використання більш досконалих ринкових стратегій;

забезпечити зростання валового регіонального продукту. Будь-який регіон, який бажає економічного й соціального розвит-

ку і не бажає бути депресивним, зацікавлений у збільшенні валового регіонального продукту, оскільки цей показник характеризує рівень економічного розвитку тієї чи іншої території, сприяє нагромадженню доходів громадян, підвищенню купівельної спроможності мешканців території. Виробництво валового регіонального продукту безпосередньо впливає на структуру та рівень доходів населення. Запорукою його зростання є інвестиції, розвиток науково-технічної думки і праця професійних, високоосвічених, талановитих людей. За таких умов природний ресурс, який щорічно зменшується, відійде на другий план у системі факторів забезпечення зростання валового регіонального продукту;

збільшити фінансові ресурси місцевих бюджетів, що можливо шляхом економічного зростання в регіоні та модернізації бюджетної політики. Як відзначають фахівці, модернізація бюджетної політики має стати одним із вагомих факторів регіональних змін, підтримки стійкого економічного розвитку регіонів з урахуванням збалансування загальнодержавних і регіональних інтересів, передачі місцевим бюджетам коштів і видатків у сфері освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, дорожньої інфраструктури й енергоефективності. Місцеві органи влади мають нарощувати обсяги доходів до місцевих бюджетів за рахунок власних потенційних можливостей, поліпшувати економічні та соціальні показники. До того ж кошти мають йти не на утримання, а переважно на реалізацію пріоритетних соціально-економічних реформ, у тому числі: подолання бідності, зниження рівня безробіття, зростання інвестиційного потенціалу, розвиток освіти, науки, охорони здоров'я, окремих сфер економіки, упровадження інвестиційно-інноваційних проектів;

удосконалити систему регіонального управління шляхом залучення висококваліфікованих та відповідальних кадрів, запровадження у регіонах ефективного адміністративного менеджменту. Сучасні тенденції управління економічними процесами вимагають від керівників, відповідальних осіб органів місцевого самоврядування, інших представників влади, не тільки вчасних, кваліфікованих, рішучих дій по управлінню бюджетними ресурсами, економікою, а також володіння навичками переконливого ведення переговорів із потенційними інвесторами, уміння прогнозувати, щоб передбачити можливі негаразди.

Література

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) (ETS N 163) (укр/рос) Рада Європи [Електронний ресурс] // Міжнародний документ від 03.05.1996 р. № ETS № 163. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062.
2. Удотова Л.Ф. Соціальна статистика: підручник / Л.Ф. Удотова. – К.: КНЕУ, 2002. – 376 с.
3. Синчук С. Гарантування гідного рівня життя особи у сфері соціального забезпечення / С. Синчук // Вісник Львів. ун-ту. Серія юрид. – 2011. – Вип. 52. – С. 234-242.
4. Онікієнко В.В. Методологія дослідження проблем якості життя населення в контексті взаємодії соціального капіталу та інноваційної економіки / В.В. Онікієнко, Л.М. Ємельяненко // Зайнятість та ринок праці. – 2010. – Вип. 23. – С. 19-49.
5. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична моногр.) / за ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України; Держкомстат України, 2010. – 496 с.
6. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (кол. монограф.) / за ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 316 с.
7. Витрати і доходи домогосподарств України. стат. зб. – К.: Держкомстат України, 2011. – 434 с.
8. Гошовська В.В. Макроекономічна оцінка якості життя населення України за міжнародними методиками [Електронний ресурс] / В.В. Гошовська // Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна", 2007. – Режим доступу: <http://www.vmurol.com.ua/>.
9. Наявність у домогосподарствах товарів тривалого користування (за даними вибіркового опитування домогосподарств у жовтні 2010 р.): стат. зб. / Державна служба статистики України. – К., 2011. – 186 с.
10. Статистичний щорічник України за 2010 р. / Державна служба статистики України; за ред. О.Г. Осауленка. – К.: Август Трейд, 2011. – 560 с.
11. Витрати і ресурси домогосподарств у 2006 р. (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): стат. зб. / Державний комітет статистики України. – К., 2007. – 370 с.

Надійшла до редакції 03.10.2013 р.